

De invloed van ouderlijke echtscheiding op schoolloopbanen

Nele Havermans¹, Sofie Vanassche¹, Koen Matthijs¹

¹ K.U.Leuven

Abstract

In dit onderzoek wordt de invloed van een echtscheiding op drie scharniermomenten in de schoolloopbaan van kinderen onderzocht aan de hand van data van het onderzoeksproject Scheiding in Vlaanderen. De resultaten tonen aan dat kinderen van gescheiden ouders significant minder kans hebben om een ASO-richting te volgen in het secundair onderwijs en om een diploma hoger onderwijs te behalen. De effecten van een echtscheiding op de onderwijsuitkomsten van kinderen verschillen naargelang het opleidingsniveau van ouders: kinderen van laagopgeleide ouders ondervinden een sterker negatief effect van een echtscheiding op hun schoolloopbaan dan kinderen van hoogopgeleide ouders. Leerlingen die reeds een moeilijkere positie hebben in het onderwijs, lopen hierdoor het risico nog verder achterop te geraken. De resultaten benadrukken de nood aan meer aandacht voor de thuissituatie van kinderen in het Vlaams onderwijsbeleid.

1 INLEIDING

In onze samenleving wordt het onderwijs beschouwd als een 'hefboom voor gelijke kansen'. Er wordt van scholen verwacht dat ze aan alle leerlingen gelijke onderwijskansen bieden. In de praktijk zijn scholen hier niet

altijd even succesvol in: de sociale en etnische afkomst van leerlingen heeft in Vlaanderen een sterke invloed op hun onderwijsuitkomsten (Hirtt, Nicaise & De Zutter, 2007). Het wegwerken van deze vorm van sociale ongelijkheid is al enkele jaren een aandachtspunt voor het beleid. In Vlaanderen krijgen secundaire scholen gesubsidieerde steun van de overheid wanneer ze een bepaald percentage

leerlingen hebben die voldoen aan indicatoren van ongelijke onderwijskansen. Deze financiële middelen kunnen ingezet worden om de gelijke onderwijskansen op school te verhogen (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2012). Hoewel deze indicatoren de thuissituatie monitoren, wordt er niet gesproken over de gezinssamenstelling. Onderzoek toont nochtans aan dat kinderen die in een eenoudergezin of in co-ouderschap opgroeien, meer moeilijkheden op school ervaren en een lager finaal opleidingsniveau behalen dan kinderen van wie de ouders gehuwd zijn (Amato & Keith, 1991; Fischer, 2004; Havermans, 2011). Echtscheiding kan dan ook als een potentiële bron van sociale ongelijkheid beschouwd worden, aangezien het behaalde opleidingsniveau van kinderen sterk samenhangt met inkomen, welbevinden en gezondheid in hun latere leven (Amato & Keith, 1991; Ross & Van

Willigen, 1997). In deze paper wordt er aandacht besteed aan de invloed van een echtscheiding op de schoolloopbaan van kinderen. Deze vraagstelling is zeer actueel, gezien naar schatting één vierde tot één vijfde van de 12- tot 17-jarigen een ouderlijke echtscheiding meegemaakt heeft (Lodewijckx, 2005).

2 THEORETISCH KADER

2.1 DE RELATIE TUSSEN ECHTSCHIEDING EN DE ONDERWIJSUITKOMSTEN VAN KINDEREN

In de literatuur worden drie theoretische benaderingen naar voren geschoven om het negatieve effect van een echtscheiding op de onderwijsuitkomsten van kinderen te verklaren. Een eerste benadering benadrukt de afname van financieel, cultureel en sociaal kapi-

Over het onderzoek Scheiding in Vlaanderen (SiV)

SiV-data zijn afkomstig van het onderzoek "Scheiding in Vlaanderen". In dit onderzoek werd via een interview informatie verzameld bij beide partners van eerste huwelijken die afgesloten zijn tussen 1971 en 2008 en intussen al dan niet ontbonden zijn. Ook een kind, een ouder en een eventuele nieuwe partner van deze personen werden indien mogelijk bevestigd. Zij kregen een schriftelijke vragenlijst of websurvey aangeboden. De gegevens zijn verzameld in de periode van september 2009 tot december 2010.

12.110 van alle 26.376 gecontacteerde personen konden bevestigd worden wat een totale respons van 46% oplevert voor deze multi-actorstudie over huwelijk en echtscheiding.

Gedetailleerde informatie over dit onderzoek en deze dataverzameling vindt u op www.scheidinginvlaanderen.be en in het boek: Mortelmans Dimitri, Pasteels Inge, Bracke Piet, Matthijs Koen, Van Bavel Jan, Van Peer Christine (2011) *Scheiding in Vlaanderen*. ISBN 978-90-334-8586-2 - Leuven: Acco, 355 p.

taal van het gezin na een echtscheiding. Een echtscheiding gaat meestal gepaard met een daling in het financieel kapitaal van het gezin (Willekens, Vanderheyden, & Mortelmans, 2011). Dit kan een negatief effect hebben op de schoolresultaten van kinderen (De Graaf, De Graaf & Kraaykamp, 2000). Verder gaat een echtscheiding meestal samen met een daling in het cultureel en sociaal kapitaal, omwille van gemiddeld minder contact tussen ouder en kind (Astone & McLanahan, 1991; Sodermans, Vanassche & Matthijs, 2011), een gemiddeld lagere schoolbetrokkenheid van de ouders en gemiddeld minder gunstige opvoedingsstijlen (Brewster & Bowen, 2004; Perdue, Manzeske & Estel, 2009; Rumberger e.a., 1990).

Een tweede benadering verklaart het negatieve effect van een echtscheiding op de onderwijsuitkomsten van kinderen door stress. Wanneer ouders beslissen te scheiden, is dit voor de meeste kinderen een verwarrende en stressvolle periode omwille van verschillende factoren, zoals ouderlijk conflict, een verhuis of een verandering van school (Kelly & Emery, 2003). Deze stress kan ervoor zorgen dat kinderen zich minder goed op school kunnen concentreren en slechtere onderwijsresultaten halen (Amato, 2000; Borgers, Dronkers & Van Praag, 1993).

Een derde benadering stelt dat er een schijnverband is tussen een echtscheiding en de onderwijsresultaten van kinderen: gezinskenmerken die al voor de echtscheiding aanwezig zijn, zouden zowel een invloed hebben op de kans op een echtscheiding als op de schoolresultaten van kinderen. Met betrekking tot de

schoolresultaten van kinderen wordt regelmatig het opleidingsniveau van de ouders vermeld als een mogelijke oorzaak van een schijnverband. In gezinnen met laagopgeleide ouders is er gemiddeld minder financieel, cultureel en sociaal kapitaal (Bourdieu, 1970; Coleman, 1988) wat negatieve gevolgen kan hebben voor de schoolloopbanen van kinderen. Hiernaast hebben kinderen van laagopgeleiden ook een hogere kans om een ouderlijke echtscheiding mee te maken, aangezien er een negatief verband is tussen opleidingsniveau en scheidingskans in Vlaanderen (Harkönen & Dronkers, 2009; Pasteels, Corijn & Mortelmans, 2010; Pasteels, Mortelmans & Van Bavel, 2011).

2.2 ECHTSCHIEDING ALS EEN VERSTERKING VAN DE SOCIALE ONGELIJKHEID

Recent onderzoek heeft aangetoond dat de effecten van een echtscheiding op de onderwijsuitkomsten van kinderen kunnen verschillen naargelang van het opleidingsniveau van ouders. Kinderen van laagopgeleide ouders zouden slechtere onderwijsresultaten behalen na een echtscheiding dan kinderen van hoogopgeleide ouders (Albertini & Dronkers, 2009). Op deze manier kan er een versterking van de sociale ongelijkheid plaatsvinden. Kinderen die traditioneel gezien al minder kansen hebben in het onderwijssysteem (Hirtt, Nicaise & De Zutter, 2008), zouden meer negatieve gevolgen ondervinden van een echtscheiding dan kansrijke kinderen. Aangezien laagopgeleiden een hogere scheidingskans hebben dan hoogopgeleiden in Vlaanderen (Pasteels, Corijn & Mortelmans, 2010; Pasteels, Mortelmans & Van Bavel, 2011), is dit een relevante kwestie.

Enkele verklaringen kunnen aangehaald worden voor het sterkere negatieve effect van een echtscheiding voor kinderen van laagopgeleide ouders. In de eerste plaats zijn er minder financiële problemen in gezinnen met gescheiden hoogopgeleide ouders dan in gezinnen met gescheiden laagopgeleide ouders (Albertini & Dronkers, 2009; Mandemaekers, Monden, & Kalmijn, 2011). Hiernaast krijgen kinderen van hoogopgeleide ouders na de echtscheiding gemiddeld meer ouderlijke steun, waardoor ze gemakkelijker met de stress hiervan kunnen omgaan (Mandemaekers, Monden, & Kalmijn, 2011). De afname in financieel en sociaal kapitaal na echtscheiding is, met andere woorden, sterker in gezinnen met laagopgeleide ouders dan in gezinnen met hoogopgeleide ouders.

3 ONDERZOEKSVRAGEN

Ten eerste wordt er onderzocht wat het effect van een echtscheiding op de onderwijsuitkomsten van kinderen is. Hierbij wordt er gekeken naar drie scharniermomenten in de schoolloopbaan van kinderen: de studiekeuze in het eerste jaar van het secundair onderwijs, de studierichting in het zesde jaar van het secundair onderwijs en het finaal behaalde opleidingsniveau. Ten tweede wordt er geanalyseerd of het effect van een echtscheiding verschilt naargelang van het opleidingsniveau van de ouders. Hiervoor worden er interactie-effecten tussen opleidingsniveau van de ouders en echtscheiding aan het analysemodel toegevoegd.

4 DATA EN METHODEN

4.1 SCHEIDING IN VLAANDEREN

De data zijn afkomstig van het onderzoek Scheiding in Vlaanderen. In dit onderzoek werd informatie verzameld bij beide partners van eerste huwelijken die afgesloten zijn tussen 1971 en 2008 en intussen al dan niet ontbonden zijn. Er is een oververtegenwoordiging van ontbonden huwelijken in de dataset. Ook een kind (vanaf tien jaar), een ouder en een eventuele nieuwe partner van deze personen werden, indien mogelijk, bevraagd. De gegevens werden verzameld in de periode van september 2009 tot december 2010. 12.110 van alle 26.376 gecontacteerde personen konden bevraagd worden, hetgeen een totale respons van 46% oplevert (Mortelmans, Pastels, Bracke, Matthijs, Van Bavel, & Van Peer, 2011). Voor de analyse van de studiekeuze in het eerste en zesde jaar secundair onderwijs wordt gebruik gemaakt van de steekproef van kinderen die ouder zijn dan 18 jaar op het moment van het interview (N=947). Voor de analyse van het finaal behaalde opleidingsniveau wordt gebruik gemaakt van een kleinere steekproef van kinderen die ouder zijn dan 23 jaar en niet meer studeren (N=464).

4.2 AFHANKELIJKE VARIABELEN

De eerste afhankelijke variabele is de studiekeuze in het eerste jaar van het secundair onderwijs. In het eerste jaar secundair onderwijs kunnen leerlingen kiezen tussen de A- en de B-stroom. In de A-stroom hebben leerlingen verder nog de keuze tussen een aantal opties. Er kan een onderscheid gemaakt wor-

den tussen meer theoretische (bijvoorbeeld Latijn) en meer technische opties (bijvoorbeeld sociale en technische vorming). Dit systeem van een A- en B-stroom in de eerste graad is van start gegaan in 1989-1990. Niet alle kinderen in de steekproef zijn in dit systeem aan het secundair onderwijs begonnen. Ongeveer 10 procent van de kinderen begon in het secundair onderwijs vóór 1989-1990. Om de verschillen in onderwijssystemen te overbruggen, wordt er in de analyses een onderscheid gemaakt tussen leerlingen in ASO (of de theoretische opties in de A-stroom), leerlingen in TSO (of de technische opties in A-stroom) en leerlingen in BSO (B-stroom). Leerlingen in kunstrichtingen (ofwel KSO) worden samengenomen met leerlingen in TSO. Kinderen in het bijzonder onderwijs worden niet opgenomen in de analyses. Kinderen die ASO gekozen hebben in het eerste jaar secundair onderwijs, worden als referentiegroep gebruikt. Ongeveer twee derde van de kinderen (67,8%) heeft in het eerste jaar secundair onderwijs voor ASO gekozen. Bijna één kind op vier (23,1%) koos voor TSO en één kind op tien (9,1%) koos voor BSO in het eerste jaar secundair onderwijs. Deze twee categorieën worden samengenomen omwille van het kleine aantal kinderen die voor BSO kozen. Er wordt een dummyvariabele aangemaakt die meet of het kind bij de start in het secundair onderwijs voor TSO of BSO gekozen heeft.

De tweede afhankelijke variabele betreft de studierichting in het zesde jaar van het secundair onderwijs. Hier wordt er een onderscheid gemaakt tussen leerlingen in ASO, TSO en BSO. Leerlingen in kunstrichtingen (ofwel KSO) worden samengenomen met leerlingen in

TSO. Kinderen in het bijzonder onderwijs worden niet opgenomen in de analyses. De studierichting in het zesde jaar van het secundair onderwijs heeft een invloed op de kans dat de leerling gaat verder studeren. Leerlingen die ASO studeren, gaan na het secundair bijna allemaal verder studeren. Tegenwoordig is dit ook meer en meer het geval voor leerlingen die in TSO afstuderen, hoewel een aanzienlijk percentage van deze leerlingen meteen aan de arbeidsmarkt deelneemt na het secundair. Leerlingen in BSO worden uitdrukkelijk voorbereid op het beroepsleven en slechts een zeer klein percentage studeert verder na het zevende jaar (SONAR, 2002). Deze variabele heeft drie categorieën: ASO (41,6% van de kinderen), TSO/KSO (34,8% van de kinderen) en BSO (23,6% van de kinderen). Kinderen die ASO studeerden, worden als referentiegroep gebruikt.

De derde afhankelijke variabele is het finaal behaalde opleidingsniveau. Dit wordt gemeten door een categorische variabele met drie categorieën: een laag opleidingsniveau (geen diploma secundair onderwijs), een middelhoog opleidingsniveau (diploma secundair onderwijs) en een hoog opleidingsniveau (diploma hoger onderwijs). Kinderen met een middelhoog opleidingsniveau worden als referentiegroep gebruikt. Deze afhankelijke variabele werd enkel gemeten bij respondenten die 23 jaar of ouder waren op het moment van het interview. Indien het kind nog steeds studeerde bij bevraging, wordt het niet opgenomen in de analyses. Ongeveer één kind op tien (9,7%) behaalde geen diploma secundair onderwijs. Meer dan de helft van de kinderen

(53,8%) behaalde een diploma hoger onderwijs.

4.3 ONAFHANKELIJKE VARIABELEN

In de eerste plaats wordt het effect van echtscheiding op de onderwijsuitkomsten onderzocht. De kinderen in de steekproef worden in vier categorieën ingedeeld: kinderen wiens ouders scheidden voor ze twaalf waren, kinderen wiens ouders scheidden wanneer ze tussen twaalf en achttien jaar oud waren, kinderen wiens ouders scheidden na hun achttiende en kinderen wiens ouders nog steeds

getrouwd zijn op het moment van bevraging. De informatie over leeftijd bij scheiding werd geconstrueerd op basis van het geboortjaar van het kind en het jaar van scheiding. De verdeling van deze variabele wordt getoond in Tabel 2.

Tabel 1 Afhankelijke variabelen: studiekeuze in eerste jaar secundair onderwijs, studierichting in zesde jaar secundair onderwijs en finaal behaald opleidingsniveau

Onderwijsuitkomsten start en einde secundair (n=947)	%		
	Totaal	Intacte gezinnen	Niet-intacte gezinnen
Studiekeuze in eerste jaar secundair onderwijs			
ASO	67,8	69,0	67,3
TSO/BSO	32,2	31,0	32,7
Studierichting in laatste jaar secundair onderwijs			
ASO	41,6	46,0	39,6
TSO	34,8	36,2	34,3
BSO	23,6	17,7	26,1
Onderwijsuitkomsten: finaal behaald opleidingsniveau (n=464)	%		
	Totaal	Intacte gezinnen	Niet-intacte gezinnen
Finaal behaald opleidingsniveau			
Laag	9,7	7,6	10,3
Middelhoog	36,6	31,7	38,9
Hoog	53,8	60,7	50,8

Bron: Scheiding in Vlaanderen, 2009-10

Tabel 2 Onafhankelijke variabelen: echtscheiding naar leeftijd van kind bij echtscheiding

Echtscheiding naar leeftijd (n=947)	%
Geen echtscheiding	29,0
Echtscheiding vóór 12 jaar	39,4
Echtscheiding tussen 12 en 18 jaar	21,8
Echtscheiding na 18 jaar	9,8

Verder wordt er gecontroleerd voor het opleidingsniveau van de ouders. Op die manier wordt de relatie tussen onderwijsuitkomsten en echtscheiding onderzocht die niet verklaard kan worden door een verschil in opleidingsniveau van de ouders. Het opleidingsniveau van de ouders wordt gemeten aan de hand van het opleidingsniveau van de hoogst opgeleide ouder. De categorieën zijn: laag (geen diploma secundair onderwijs), middel-hoog (diploma secundair onderwijs) en hoog (diploma hoger onderwijs). Verder wordt er gecontroleerd voor het geslacht van het kind met jongens als referentiegroep en het geboortjaar van het kind (gecentreerd rond 1985).

In Tabel 3 wordt de verdeling van de controlevariabelen weergegeven. De verdeling naar geslacht en geboortjaar is ongeveer gelijk voor kinderen uit intacte en niet-intacte gezinnen. Naar opleidingsniveau van de ouders, zijn er verschillen tussen kinderen uit intacte en niet-intacte gezinnen. Kinderen uit niet-

intacte gezinnen hebben vaker laagopgeleide ouders dan kinderen uit intacte gezinnen.

4.4 METHODE VAN ANALYSE

Er worden (multinomiale) logistische regressies gebruikt om de relaties tussen onderwijsuitkomsten van kinderen en de onafhankelijke variabelen te bestuderen. Dit is een gepaste analysetechniek wanneer de afhankelijke variabele gemeten wordt door een dummyvariabele of een categorische variabele. In de resultaten worden enkel de verhoudingen tussen odds (of odds ratios) getoond. Odds geven de verhouding weer tussen de kans dat de waarde 1 is en de kans dat de waarde 0 is. Bij waarde 1 begeeft de respondent zich in de aangegeven categorie en bij waarde 0 bevindt de respondent zich in de referentiecategorie. Odds kleiner dan 1 geven weer dat er een grotere kans is om zich in de referentiecategorie te bevinden dan in de aangegeven categorie. Waarden groter dan 1 duiden op een grotere kans om zich in de aangegeven categorie te bevinden dan in de referentiecategorie. Een odds ratio is de verhouding van twee odds (Pickery, 2006, 2008). Bij iedere odds ratio wordt de significantie weergegeven. Hoe hoger de significantie, hoe hoger de betrouwbaarheid dat de gevonden relatie werkelijk bestaat en niet op toeval berust. In Appendix 1 en 3 worden de volledige resultatentabellen voor de logistische regressies getoond. Hier worden ook de geschatte regressiecoëfficiënten en standaardfouten weergegeven.

De effecten onder controle van eerdere keuzes in de schoolloopbaan worden getoond in

Tabel 3 Controlevariabelen: geslacht, opleidingsniveau moeder en vader, en geboortejaar

Categorische variabelen (n=947)	%	%	%
	Totaal	Intacte gezinnen	Niet-intacte gezinnen
Geslacht			
Jongen	49,3	49,1	49,5
Meisje	50,7	50,9	50,5
Opleidingsniveau ouders			
Laag	12,9	9,5	14,1
Middelhoog	40,8	38,8	41,5
Hoog	46,3	51,6	44,5
Metrische variabelen (n=947)			
	Gemiddelde	S.E.	Bereik
Geboortejaar (totaal)	1984,71	5,22	1967-1991
Geboortejaar (intacte gezinnen)	1984,15	5,46	1967-1991
Geboortejaar (niet-intacte gezinnen)	1984,92	5,12	1971-1991

Bron: Scheiding in Vlaanderen, 2009-10

Appendix 2 en 4. Dit houdt in dat er bij de afstudeerrichting in het secundair onderwijs gecontroleerd wordt voor studiekeuze in het eerste jaar secundair onderwijs. Wegens de kleine steekproefgrootte was het niet mogelijk te controleren voor studierichting in het zesde jaar secundair onderwijs op het finaal behaalde opleidingsniveau. Op die manier wordt er gecontroleerd voor de padafhankelijkheid van de schoolloopbaan, aangezien verwacht kan worden dat eerder gemaakte keuzes en veranderingen in studierichting de belangrijkste voorspellers zijn van het verdere verloop van de schoolloopbaan. Zo is studierichting in het eerste jaar een belangrijke voorspeller van de studierichting in het zesde jaar secundair onderwijs, omdat in het Vlaamse onderwijssys-

teem zeer weinig leerlingen “opklimmen” in studierichting. Het is mogelijk dat het effect van echtscheiding reeds speelt bij de studiekeuze in het eerste jaar secundair onderwijs en hierdoor een invloed heeft op studierichting in het zesde jaar secundair onderwijs.

5 RESULTATEN

5.1 DE RELATIE TUSSEN ECHTSCHIEDING EN DE ONDERWIJSUITKOMSTEN VAN KINDEREN

Uit de resultaten in Tabel 4 kan afgeleid worden dat een ouderlijke echtscheiding vóór het kind de leeftijd van 18 bereikt heeft, een significante invloed heeft op het finaal behaalde

opleidingsniveau, dit onder controle van het ouderlijk opleidingsniveau. De kansverhouding van kinderen van gehuwde ouders om een diploma hoger onderwijs (versus een diploma secundair onderwijs) te hebben is bijna twee keer zo groot als dezelfde kansverhouding voor kinderen wiens ouders gescheiden zijn vóór hun 12de. De kansverhouding om een BSO-richting (versus een ASO-richting) te volgen in het zesde jaar secundair is groter voor kinderen die een ouderlijke echtscheiding hebben meegemaakt vóór hun 12 jaar dan voor kinderen van gehuwde ouders. Dit wijst erop dat de gevolgen van een echtscheiding over een langere periode kunnen spelen. Verder worden er significante effecten van het opleidingsniveau van de ouders gevonden. Kinderen van hoogopgeleide ouders hebben een significant hogere kansverhouding om ASO (versus TSO/BSO) te kiezen in het eerste jaar secundair onderwijs en om ASO (versus TSO en BSO) te volgen in het zesde jaar secundair onderwijs dan kinderen met middel-hoog- of laagopgeleide ouders. De tabel met berekende coëfficiënten en standaardfouten wordt getoond in Appendix 1 en 2 (met controle voor kenmerken van de schoolloopbaan).

5.2 ECHTSCHIEDING ALS EEN VERSTERKING VAN DE SOCIALE ONGELIJKHEID

De versterking van de sociale ongelijkheid door echtscheiding wordt onderzocht door het opnemen van interactie-effecten tussen echtscheiding en het opleidingsniveau van de ouders in het analysemodel. De resultaten van de analyses worden getoond in Appendix 3 en 4 (met controle voor kenmerken van de schoolloopbaan). Er worden een aantal signifi-

cante interactie-effecten gevonden voor studiekeuze in het eerste jaar secundair onderwijs en studierichting in het zesde jaar secundair onderwijs (BSO versus ASO). Voor het finaal behaald opleidingsniveau werden geen significante interactie-effecten gevonden.

De interactie-effecten worden getoond in Figuur 2 en 3. In deze figuren worden de odds weergegeven naar het opleidingsniveau van de ouders. Wanneer de odds kleiner is dan 1, wordt dit getransformeerd naar een negatieve waarde door de inverse te nemen en te vermenigvuldigen met -1. Op deze manier is de schaal van de odds gelijk voor positieve en negatieve effecten en kunnen ze met elkaar vergeleken worden (Mortelmans, 2010).

Enkel de significante effecten worden hier besproken. Kinderen met laagopgeleide ouders die gescheiden zijn vóór het kind 12 is, hebben 2 keer meer kans om TSO/BSO te studeren in het eerste jaar secundair dan ASO. Deze kansverhouding is anders voor kinderen met hoogopgeleide ouders die gescheiden zijn vóór het kind 12 jaar is: deze kinderen hebben 5 keer minder kans om TSO/BSO te studeren in het eerste jaar secundair dan ASO. Kinderen van laagopgeleide ouders die scheidden nadat het kind 18 is, hebben 3 keer meer kans om TSO of BSO te studeren in het eerste jaar secundair onderwijs dan ASO. Kinderen van hoogopgeleide ouders die scheidden nadat het kind 18 is, hebben daarentegen 12 keer meer kans om het secundair in ASO te starten (versus in TSO/BSO).

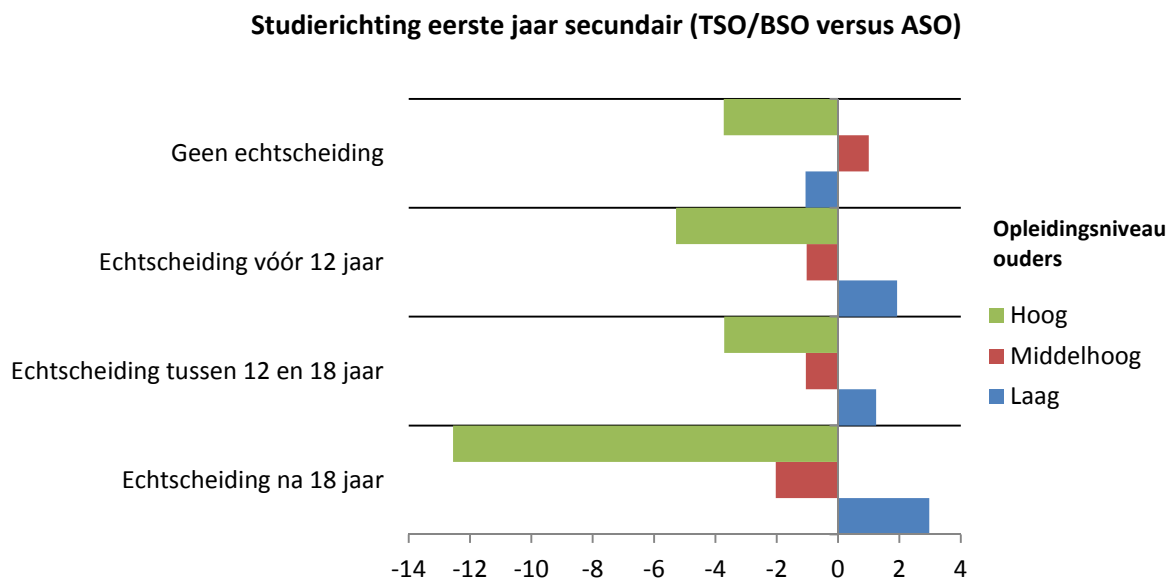
Tabel 4 Effect van echtscheiding op onderwijsuitkomsten

	Studiekeuze eerste jaar secundair (Ref. = ASO)	Studierichting zesde jaar secundair (Ref.= ASO)		Finaal behaald opleidingsniveau (Ref. = Middelhoog)	
	TSO/BSO	TSO/KSO	BSO	Laag	Hoog
Intercept	0,27***	0,68*	0,17***	0,15***	2,18**
Geslacht (Ref. jongen)	0,64**	0,55***	0,61**	0,92	2,30***
Geboortjaar kind	1,02	1,01	1,04*	0,99	0,95
Echtscheiding (Ref. geen echtscheiding)					
- vóór 12 jaar	0,96	1,10	1,73*	1,23	0,51*
- tussen 12 en 18 jaar	1,00	1,10	1,35	0,78	0,57
- na 18 jaar	0,68	0,74	0,79	1,13	1,16
Opleidingsniveau ouders (Ref. hoog)					
Laag	7,50***	6,57***	21,83***	2,30	0,15***
Middelhoog	4,19***	2,51***	6,37***	1,63	0,30***
N	937		906		461

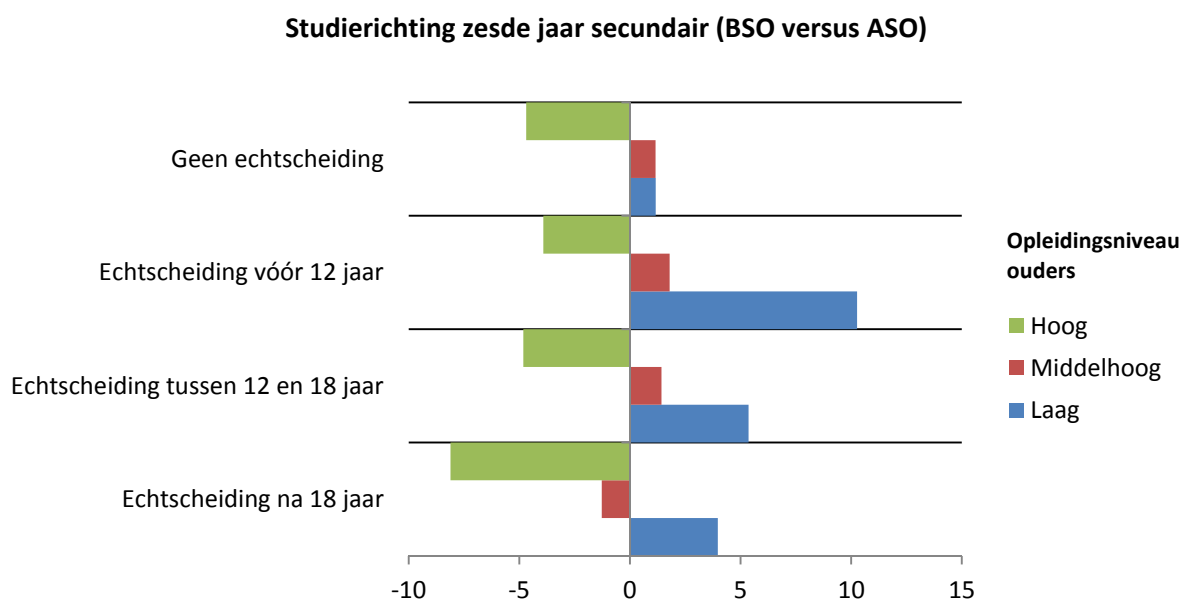
De weergegeven waarden zijn odds ratios. * p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001.

Bron: Scheiding in Vlaanderen, 2009-10

Figuur 1 Interactie-effecten (log-odds parameters) tussen scheiding en opleidingsniveau van ouders: studiekeuze in het eerste jaar secundair

Figuur 2 Interactie-effecten (log-odds parameters) tussen scheiding en opleidingsniveau van ouders: studierichting in het zesde jaar secundair

Dit effect wijst erop dat kinderen van laagopgeleide ouders die laat scheiden, hier al vroeg in hun schoolloopbaan effect van kunnen ondervinden. De echtscheiding zelf is hier geen verklarende factor, maar men kan verwachten dat selectiviteit aan de basis van dit effect kan liggen. Onderliggende gezinskenmerken en -processen die reeds voor de echtscheiding aanwezig zijn, kunnen hier een rol spelen, zoals bijvoorbeeld ouderlijk conflict en financiële problemen. De resultaten lijken te suggereren dat het uitstellen van een echtscheiding tot kinderen het huis uit zijn, het meest nadelig is voor kinderen van laagopgeleide ouders.

De versterking van het scheidingseffect bij laagopgeleide ouders komt ook terug bij de studierichting in het zesde jaar secundair. Kinderen van laagopgeleide ouders die gescheiden zijn vóór 12 jaar, hebben 10 keer meer kans om BSO te studeren in het zesde jaar secundair onderwijs dan ASO. Kinderen van hoogopgeleide ouders die gescheiden zijn vóór 12 jaar, hebben daarentegen 4 keer minder kans om BSO te studeren in het zesde jaar secundair dan ASO.

6 CONCLUSIE EN BELEIDSAANBEVELINGEN

Dit onderzoek schetst een beeld van de relatie tussen echtscheiding en de onderwijsuitkomsten van kinderen in Vlaanderen. Dit wordt gedaan aan de hand van data van het onderzoeksproject Scheiding in Vlaanderen. De resultaten van de analyses wijzen op een significant negatieve relatie tussen ouderlijke echtscheiding en de schoolloopbanen van kinderen. Bovendien blijkt deze relatie sterker te zijn voor kinderen van laagopgeleiden. Eerder

onderzoek heeft reeds aangewezen dat deze groep reeds een moeilijke positie heeft in het Vlaams onderwijs. Gezinnen met een lage socio-economische status beschikken over minder financieel, cultureel en sociaal kapitaal dat geïnvesteerd kan worden in de schoolloopbaan van kinderen (Bourdieu, 1970; Coleman, 1988; Conger, Conger & Martin, 2009; Hirtt, Nicaise & De Zutter, 2007). Uit onze resultaten kan afgeleid worden dat kinderen van laagopgeleiden meer negatieve gevolgen van een echtscheiding op hun schoolloopbaan ondervinden dan kinderen van hoogopgeleiden. Er is met andere woorden een versterking van het scheidingseffect bij kinderen met een lage socio-economische status. Leerlingen die reeds een moeilijker positie hebben in het onderwijs, lopen hierdoor het risico nog verder achterop te geraken. De negatieve gevolgen van een echtscheiding op de schoolloopbanen van kinderen kan op een zeer brede manier door het beleid aangepakt worden, zowel in de context van de school als door buitenschoolse initiatieven.

6.1 BELEID IN DE CONTEXT VAN DE SCHOOL

De Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB) vervullen een belangrijke rol in de begeleiding van kinderen met gescheiden ouders op school. In de eerste plaats ondersteunen ze (vertrouwens-)leerkrachten in de omgang met kinderen die aangeven dat ze moeilijkheden ondervinden in hun gezinssituatie. CLB's helpen scholen ook met de uitbouw van hun aanbod van leerlingenbegeleiding. Deze begeleiding kan gericht zijn op groepen leerlingen die moeilijkheden ondervinden in het onderwijs, zoals kinderen uit gezinnen met een lage

socio-economische status en kinderen wiens ouders gescheiden zijn. Zo kunnen scholen praatgroepen organiseren voor kinderen met gescheiden ouders. Een goed voorbeeld hiervan is het KIES-project (Kinderen in Echtscheidingsituaties) waarbij deze kinderen samenkomen in praatgroepen. Het delen van gevoelens en ervaringen met anderen en het besef dat anderen hetzelfde doormaken, heeft positieve effecten op de aanpassing van kinderen aan de echtscheiding (Pedro-Carroll, 2005; Armistead, McCombs, Forehand, Wierson, Long, & Fauber, 1990). Dit project is reeds van start gegaan in Nederland en Vlaanderen. Tot slot is het mogelijk dat het CLB zelf kinderen met een problematische thuissituatie begeleidt of doorverwijst naar andere begeleidingsdiensten (Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2013).

De CLB's hebben niet enkel de opdracht om aan zorgbegeleiding te doen voor leerlingen, maar ook om gegevens te verzamelen omtrent de onderwijsuitkomsten en achtergrond van leerlingen, en deze te analyseren (Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2013). Hoewel men hiermee reeds van start is gegaan, ontbreekt er informatie over de gezinsachtergrond van leerlingen. We pleiten daarom voor het uitbreiden van dit informatiesysteem met gegevens over de gezinssituatie van kinderen. Op deze manier kan er een beeld geschetst worden van de gezinsachtergrond van leerlingen en de relatie met onderwijsuitkomsten.

De inmenging van de school in het gezinsleven blijft desalniettemin een gevoelig onderwerp. Volgens een recente publicatie van de Vlaamse Onderwijsraad (2011) is er een gespannen

relatie tussen de gezinscontext en het onderwijs. Enerzijds worstelen scholen met de toenemende diversiteit en complexiteit aan gezinsvormen in de samenleving. Dit heeft een verschuiving van de opvoedende rol teweeg gebracht, waarbij van scholen meer en meer verwacht wordt dat ze een aantal opvoedende taken van ouders overnemen (Mortelmans & Corijn, 2011). Er kan gepleit worden voor een sterker educatief partnerschap tussen ouders en scholen. Zulk een partnerschap zou volgens onderzoek de achterstand van kinderen met een moeilijke thuissituatie kunnen verminderen. Scholen kunnen hierbij, met ondersteuning van de CLB's, ouders hulp bieden bij het opvoeden en begeleiden van kinderen. Ouders worden op hun beurt nauw betrokken bij de gebeurtenissen op school en worden om advies gevraagd bij problemen die zich stellen op school (Colpin, 2011). Dit zou de schoolbetrokkenheid van ouders doen toenemen wat een positieve invloed heeft op de onderwijsuitkomsten van kinderen (Vandemeulebroecke, e.a., 2002). Tot slot zou een educatief partnerschap ertoe kunnen bijdragen dat scholen tijdig op de hoogte gebracht worden van veranderingen en moeilijkheden in de gezinssituatie van kinderen waardoor ze hier sneller op kunnen inspelen. Anderzijds moet men zich ook de vraag stellen in hoeverre de scheiding tussen gezins- en schoolleven wenselijk is voor kinderen. Voor sommige kinderen kan de school een plaats zijn waar ze gezinsproblemen achter zich laten en zich op iets anders kunnen concentreren (Van Crombrugge, 2011). De sleutel tot het vinden van een evenwicht in de samenwerking tussen gezin en school ligt bij de jongere zelf. Scholen en ouders moeten het actorschap van kin-

deren erkennen. Kinderen spelen een belangrijke rol als *'gatekeeper'* in de relatie tussen gezin en school: zij bepalen in hoeverre de twee leefwerelden gescheiden blijven of samenwerken. Initiatieven die gericht zijn op het ondersteunen van kinderen met gescheiden ouders, moeten met andere woorden steeds rekening houden met de jongere zelf (Vlaamse Onderwijsraad, 2011).

6.2 BELEID BUITEN DE CONTEXT VAN DE SCHOOL

Er zijn reeds een aantal buitenschoolse projecten die rekening houden met het actor-schap van kinderen en zich specifiek op deze doelgroep richten. Op de interactieve website (www.tweehuizen.be) kunnen kinderen getuigenissen van anderen in dezelfde situatie vinden. De website werd tot stand gebracht door het Vormingscentrum Opvoeding en Kinderopvang (VCOK). Hiernaast kunnen kinderen terecht bij de Kinderen- en jongerentelefoon (www.awel.be) en de Jongerenadviescentra (www.jac.be). De Scheidingsschool organiseert workshops voor kinderen van gescheiden ouders (www.descheidingsschool.be).

Ouders moeten zich eveneens bewust zijn van de rol die ze kunnen spelen in de schoolcarrière van hun kinderen. In de eerste plaats kunnen projecten die ouders helpen hun kinderen op te vangen na een scheiding hierbij van nut zijn. De Scheidingsschool organiseert infosessies die ouders helpen hun kinderen te ondersteunen tijdens het echtscheidingsproces. Verder organiseert de Scheidingsschool ook leergroepen waar ouders onder deskundige begeleiding met elkaar kunnen praten over de echtscheiding. Een ander waardevol initiatief

zijn de opvoedingswinkels van Kind en Gezin en het Expertisecentrum Opvoedingsondersteuning (EXPOO). In deze winkels kunnen ouders terecht voor gratis advies omtrent opvoedingsvragen (www.kindengezin.be/gezinsondersteuning/partners/opvoedingswinkels). De Centra voor Algemeen Welzijnswerk bieden eveneens gratis begeleiding van ouders tijdens het echtscheidingsproces aan (www.caw.be/begeleiding-van-het-scheidingsproces). Het is belangrijk dat zulke projecten zich inspannen om laagopgeleiden te bereiken om zo de ongelijkheid in de effecten van scheiding op kinderen teniet te doen. Verder vinden we in de analyses bewijs dat de kinderen vóór de scheiding al negatieve effecten kunnen ondervinden. Op basis van eerder onderzoek kan verwacht worden dat ouderlijk conflict vóór de scheiding schoolse problemen veroorzaakt (Dronkers, 1996). Het promoten van huwelijksbemiddeling kan een interessante piste zijn om de relatie tussen ouders te verbeteren. De vraag blijft echter wel of zulke initiatieven werkelijk een positief effect hebben op de huwelijkskwaliteit (Wood et al., 2012) en of laaggeschoolde koppels hiermee bereikt kunnen worden.

6.3 BEPERKINGEN VAN ONDERZOEK

Er zijn enkele beperkingen aan dit onderzoek verbonden. Er is in de eerste plaats een sterke selectiviteit in de SiV-steekproef die de veralgemeenbaarheid van de resultaten op verschillende manieren beperkt. Ten eerste is het niet mogelijk om de effecten van samenwoningontbindingen op kinderen te onderzoeken, omdat enkel kinderen wiens ouders getrouwd zijn op het moment van hun ge-

boorte opgenomen zijn in de steekproef. Dit kan voor een vertekening van de resultaten zorgen. Samenwonen komt tegenwoordig vaker voor bij hoogopgeleiden dan bij laagopgeleiden in Vlaanderen (Corijn, 2010). Er kan bijgevolg verwacht worden dat samenwoningontbindingen vaker voorkomen bij hoogopgeleiden. De rol van samenwoningontbindingen in de overdracht van sociale ongelijkheid in de samenleving kan een mogelijk onderwerp voor verdere analyse zijn. Ten tweede zijn er geen kinderen aanwezig in de steekproef wiens ouders meer dan één keer gescheiden zijn. Het ervaren van meerdere gezinstransities na echtscheiding zou volgens eerder onderzoek een negatief effect op de onderwijsuitkomsten van kinderen hebben (Sun & Li, 2009). Het is bijgevolg mogelijk dat we hierdoor het effect van een echtscheiding op kinderen onderschatten, omdat kinderen met een instabiel gezinsleven na de scheiding niet in de steekproef aanwezig zijn. Een derde beperking van dit onderzoek betreft de selectiviteit naar afkomst in de SiV-steekproef. Enkel kinderen wiens beide ouders de Belgische nationaliteit hebben, zijn opgenomen in de steekproef. Kinderen van niet-Belgische afkomst zijn oververtegenwoordigd in BSO-richtingen in Vlaanderen (Groenez, Nicaise, & De Rick, 2009). De verdeling naar studierichting die getoond wordt in dit artikel onderschat met andere woorden het percentage leerlingen in BSO.

Een tweede beperking van dit onderzoek heeft betrekking op de steekproefgrootte. Het percentage kinderen dat BSO studeerde in het eerste jaar secundair onderwijs, was te laag om het als een aparte categorie toe te voegen

aan de analyses met een interactie-effect tussen leeftijd bij scheiding en opleidingsniveau van de ouders. Er werd daarom gekozen om TSO en BSO samen te nemen voor de eerste afhankelijke variabele. Dit verhinderde echter een zuivere vergelijking tussen de effecten in het eerste en het zesde jaar secundair onderwijs, omdat er niet met dezelfde categorieën gewerkt wordt bij deze twee afhankelijke variabelen.

Een derde beperking heeft betrekking op de veranderingen in de onderwijscontext die door dit onderzoek niet gevat kunnen worden. De steekproef in dit onderzoek bevat enkel respondenten die op het moment van het interview ouder dan 18 (of 23) zijn. Onze resultaten geven weer wat het effect is op de schoolloopbaan van kinderen die reeds het onderwijs verlaten hebben. Dit heeft als gevolg dat we op basis van de resultaten moeilijk uitspraken kunnen doen over de onderwijscontext op dit moment.

Een laatste beperking heeft betrekking op het bereik van dit onderzoek. Er is gekozen om enkel schoolloopbanen in het secundair onderwijs en het finaal behaalde opleidingsniveau te onderzoeken. De analyses in deze studie kunnen herhaald worden voor de schoolloopbaan in het lager onderwijs. Dit kan een mogelijk onderwerp voor toekomstig onderzoek zijn.

7 REFERENTIES

- Albertini, M., & Dronkers, J. (2009). Effects of divorce on children's educational attainment in a Mediterranean and Catholic society. *European Societies*, 11(1), 137-159.
- Amato, P. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269-1287.
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110(1), 26-46.
- Armistead, L., McCombs, A., Forehand, R., Wierson, M., Long, N., & Fauber, R. (1990). Coping with divorce: A study of young adolescents. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19, 79-84.
- Astone, N. M., & McLanahan, S. S. (1991). Family structure, parental practices and high school completion. *American Sociological Review*, 56 (3), 309-320.
- Borgers, N., Dronkers, J. & van Praag, B. (1996). Verschillen tussen kinderen uit twee- en eenoudergezinnen in hun welbevinden op de middelbare school. *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs*, 12, 350-365.
- Bourdieu, P. (1970). *La reproduction*. Paris: Les Editions de Minuit.
- Brewster, A. B., & Bowen, G. L. (2004). Teacher support and the school engagement of Latino middle and high school students at risk of school failure. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 21(1), 47-67.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94(1), 95-120.
- Colpin, H. (2011). Bevorderen van schoolse betrokkenheid van ouders. In Vlaamse Onderwijsraad, Gezin en school: De kloof voorbij, de grens gezet? Een probleemverkenning van de Vlaamse Onderwijsraad. (pp. 147-162). Leuven: Acco.
- Conger, R., Conger, K., & Martin, M. (2010). Socioeconomic status, family processes, and individual development. *Journal of Marriage and Family*, 72, 685-704.
- Corijn, M. (2010). Het profiel van de niet-gehuwd samenwonenden in het Vlaamse Gewest. SVR-Webartikel (2010/18). Studiedienst van de Vlaamse Regering: Brussel.
- De Graaf, N. D., De Graaf, P. M., & Kraaykamp, G. (2000). Parental cultural capital and educational attainment in the Netherlands: A refinement of the cultural capital perspective. *Sociology of Education*, 73, 92-111.
- Dronkers, J. (1996). Het effect van ouderlijke ruzie en echtscheiding op het welzijn van middelbare scholieren. *Comenius*, 16, 131-147.
- Fischer, T. (2004). Parental divorce, conflict and resources. The effects on children's behaviour, behavior problems, socioeconomic attainment and transitions in the

- demographic career. Nijmegen: ICS Dissertations.
- Groenez, S., Nicaise, I., De Rick, K. (2009). De ongelijke weg door het onderwijs. In Vanderleyden L., Callens M., Noppe J. (Eds.), *De sociale staat van Vlaanderen 2009* (pp. 33-67). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse regering.
- Harkönen, J., & Dronkers, J. (2006). Stability and change in the educational gradient of divorce. A comparison of seventeen countries. *European Sociological Review*, 22(5), 501-517.
- Havermans, N. (2011). Schoolloopbanen. In Vanassche, S. (Ed.), *Congresboek Leuven adolescenten en gezinnenonderzoek* (pp. 25-28). Leuven: CeSO.
- Hawkins, A. J., Blanchard, V. L., Baldwin, S. A., & Fawcett, E. B. (2008). Does marriage and relationship education work? A meta-analytic study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 76(5), 723-734.
- Hirtt, N., Nicaise, I., & De Zutter, D. (2007). *De school van de ongelijkheid*. EPO: Berchem.
- Kelly, J., & Emery, R. (2003). Children's adjustment following divorce: Risk and resilience perspectives. *Family Relations*, 52, 352-362.
- Lodewijckx, E. (2005). Kinderen en scheiding bij hun ouders in het Vlaamse Gewest. Een analyse op basis van Rijksregistergegevens [Onderzoeksrapport]. Brussel: Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie.
- Mandemakers, J. J., Monden, C. W. S., & Kalmijn, M. (2010). Are the effects of divorce on psychological distress modified by family background? *Advances in Life Course Research*, 15, 27-40.
- Martin, S. P. (2004). Growing Evidence for a "Divorce Divide"? Education and Marital Dissolution Rates in the U.S. since the 1970s. Russell Sage Foundation Working Papers.
- Mortelmans, D., & Corijn, M. (2011). Opgroeien en schoollopen vanuit nieuwe gezinscontexten. In Vlaamse Onderwijsraad, *Gezin en school: De kloof voorbij, de grens gezet? Een probleemverkenning van de Vlaamse Onderwijsraad* (pp. 15-34). Leuven: Acco.
- Mortelmans, D., & Pasteels, I. (2011). Scheiding in Vlaanderen: ontstaan en inhoud van de multi-actorstudie naar relatiebreuken in Vlaanderen. In Mortelmans, D., Pasteels, I., Bracke, P., Matthijs, K., Van Bavel, J., Van Peer, C. (Eds.), *Scheiding in Vlaanderen* (pp. 11-26). Leuven: Acco.
- Mortelmans, D., Pasteels, I., Bracke, P., Matthijs, K., Van Bavel, J., & Van Peer, C. (2011), *Scheiding in Vlaanderen*. Leuven: Acco.
- Pasteels, I., Corijn M., & Mortelmans, D. (2012). Voorhuwelijks samenwonen: een vergelijking tussen intacte en niet-intacte huwelijken in Vlaanderen. *Relaties en nieuwe gezinnen*, 2(4), 1-25.
- Pasteels, I., Mortelmans, D., & Van Bavel, J. (2011). Steekproef en dataverzameling. In:

- Mortelmans, D., Pasteels, I., Bracke, P., Matthijs, K., Van Bavel, J., Van Peer, C. (Eds.), *Scheiding in Vlaanderen* (pp. 27-64). Leuven: Acco.
- Pedro-Carroll, J. L. (2005). Fostering resilience in the aftermath of divorce. The role of evidence-based programs for children. *Family Court Review*, 43, 52-64.
- Perdue, N. H., Manzeske, D. P., & Estell, D. B. (2009). Early predictors of school engagement: Exploring the role of peer relationships. *Psychology in the Schools*, 46(10), 1084-1097.
- Pickery, J. (2006). Een statistische analyse van een toenemende of dalende ongelijkheid in participatie. Van kruistabellen naar oddsratio's en van oddsratio's naar een logistische regressie (en terug). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Pickery, J. (2008). De interpretatie van interactie-effecten in regressiemodellen. SVR-Technisch rapport 2008/1. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Riala, K., Isohanni, I., Jokelainen, J., Jones, P. B., & Isohanni, M. (2003). The relationship between childhood family background and educational performance, with special reference to single-parent families: A longitudinal study. *Social Psychology of Education*, 6(4), 349-365.
- Ross, C. E., & Van Willigen, M. (1997). Education and the subjective quality of life. *Journal of health and social behavior*, 38(3), 275-97.
- Rumberger, R. W., Ghatak, R., Poulos, G., Ritter, P. L., & Dornbusch, S. M. (1990). Family influences on dropout behavior in one California high school. *Sociology of Education* 63, 283-299.
- Smet, P. (2010). Mensen doen schitteren. Eerste oriëntatienota hervorming secundair onderwijs. Brussel: Vlaams Ministerie van Onderwijs, Jeugd, Gelijke Kansen en Brussel. (<http://www.ond.vlaanderen.be/nieuws/2010/bijlagen/20100913-hervorming-so.pdf>).
- Sodermans, A., Vanassche, S., Matthijs, K. (2011). Gedeelde kinderen en plusouders: de verblijfsregeling en de gezinssituatie na scheiding. In Mortelmans, D., Pasteels, I., Bracke, P., Matthijs, K., Van Bavel, J., Van Peer, C. (Eds.), *Scheiding in Vlaanderen* (pp.135-151). Leuven: Acco.
- SONAR (2002). Hoe maken Vlaamse jongeren de overgang van school naar werk? Basisrapportering cohorte 1976 (Eerste Golf).[Eindrapport PB097]. Leuven: Steunpunt WAV.
- Sun, Y. & Li, Y. (2009). Postdivorce family stability and changes in adolescents' academic performance: A growth-curve model. *Journal of Family Issues*, 30(11), 1527-1555.
- Van Crombrugge, H. (2011). Gezin en school; opvoeding en onderwijs. In Vlaamse Onderwijsraad, Gezin en school: De kloof voorbij, de grens gezet? Een probleemverkenning van de Vlaamse Onderwijsraad (pp. 121-146). Leuven: Acco.

Vandemeulebroecke, G., Colpin, H., Ghesquière, P., Verhaeghe, J. (2002). Ondersteuning van de schoolloopbaan en het schools welbevinden van kinderen uit niet-traditionele gezinnen. *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid* (1), 26-36.

Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (2006). Gelijke onderwijskansen voor elk kind: info voor ouders. Brussel: Vlaams Ministerie voor Onderwijs en Vorming (<http://www.ond.vlaanderen.be/GOK/ouders/ondersteuningsbeleid/>).

Vlaamse Onderwijsraad (2011). Gezin en school: De kloof voorbij, de grens gezet? Een probleemverkenning van de Vlaamse Onderwijsraad. Leuven: Acco.

Willekens, M., Vanderheyden, G., Mortelmans, D. (2011). Socio-economische gevolgen van een echtscheiding. In Mortelmans, D., Pasteels, I., Bracke, P., Matthijs, K., Van Bavel, J., Van Peer, C. (Eds.), *Scheiding in Vlaanderen* (pp. 169-198). Leuven: Acco.

Wood, R. G., Moore, Q., Clarkwest, A., Killewild, A., & Monahan, S. (2012). The long-term effects of Building Strong Families: A relationship skills education program for unmarried parents. Princeton, NJ: Mathematica Policy Reports (<http://ideas.repec.org/p/mpr/mprres/7578.html>).

APPENDIX 1. EFFECT VAN ECHTSCHIEDING OP ONDERWIJSUITKOMSTEN

	Studiekeuze eerste jaar secundair (Ref. ASO)			Studierichting zesde jaar secundair (Ref. ASO)						Finaal behaald opleidingsniveau (Ref. Middelhoog)					
	TSO/BSO			TSO/KSO			BSO			Laag			Hoog		
	B	S.E.	e ^B	B	S.E.	e ^B	B	S.E.	e ^B	B	S.E.	e ^B	B	S.E.	e ^B
Intercept	-1,46	0,19	0,23***	-0,39	0,18	0,68*	-1,79	0,24	0,17***	-1,90	0,53	0,15***	0,78	0,28	0,46**
Geslacht (Ref. meisje)	-0,44	0,15	0,65**	-0,60	0,16	0,55***	-0,49	0,19	0,61**	-0,08	0,35	0,92	0,84	0,22	2,30***
Geboortjaar kind	0,02	0,02	1,02	0,01	0,02	1,01	0,04	0,02	1,04	-0,01	0,05	0,99*	-0,06	0,03	0,95
Echtscheiding (Ref. Geen echtscheiding)															
- vóór 12 jaar	-0,04	0,19	0,97	0,09	0,20	1,10	0,55	0,24	1,73*	0,21	0,43	1,23	-0,67	0,27	0,51*
- tussen 12 en 18 jaar	-0,01	0,22	1,00	0,09	0,22	1,10	0,30	0,27	1,35	-0,24	0,56	0,78	-0,56	0,31	0,57
- na 18 jaar	-0,39	0,30	0,68	-0,30	0,30	0,74	-0,23	0,38	0,80	0,13	0,55	1,13	0,14	0,33	1,16
Opleidingsniveau (Ref. Hoog)															
Laag	2,01	0,24	7,50***	1,88	0,32	6,57***	3,08	0,34	21,83***	0,83	0,50	2,29	-1,92	0,34	0,15***
Middelhoog	1,43	0,17	4,19***	0,92	0,17	2,51***	1,85	0,22	6,37***	0,49	0,46	1,63	-1,22	0,24	0,30***

* p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001.

APPENDIX 2. EFFECT VAN ECHTSCHIEDING OP STUDIERICHTING ZESDE JAAR SECUNDAIR (REF. ASO) MET CONTROLE VOOR STUDIEKEUZE EERSTE JAAR SECUNDAIR

	Studierichting zesde jaar secundair(Ref. = ASO)					
	TSO/KSO			BSO		
	B	S.E.	e ^B	B	S.E.	e ^B
Intercept	-0,88	0,20	0,41	-3,07	0,32	0,05
Geslacht (Ref. meisje)	-0,49	0,18	0,61**	-0,25	0,23	0,78
Geboortejaar kind	0,02	0,02	1,02	0,05	0,02	1,05*
Echtscheiding (Ref. Geen echtscheiding)						
- vóór 12 jaar	0,27	0,22	1,31	0,81	0,29	2,25**
- tussen 12 en 18 jaar	0,17	0,25	1,19	0,44	0,34	1,55
- na 18 jaar	-0,03	0,33	0,97	0,15	0,47	1,16
Opleidingsniveau (Ref. Hoog)						
Laag	1,55	0,34	4,72***	2,43	0,40	11,34***
Middelhoog	0,63	0,19	1,88***	1,27	0,26	3,56***
Studiekeuze eerste jaar secundair (Ref. ASO)						
TSO/BSO	4,64	0,72	103,03***	6,14	0,73	464,41***

* p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001.

APPENDIX 3. INTERACTIE-EFFECTEN TUSSEN ECHTSCHEIDING EN OPLEIDINGSNIVEAU OUDERS

	Studiekeuze eerste jaar secundair (Ref. = ASO)			Studierichting zesde jaar secundair (Ref. = ASO)						Finaal behaald opleidingsniveau (Ref. = Middelhoog)					
	TSO/BSO			TSO/KSO			BSO			Laag			Hoog		
	B	S.E.	e ^B	B	S.E.	e ^B	B	S.E.	e ^B	B	S.E.	e ^B	B	S.E.	e ^B
Intercept	-1,32	0,23	0,27***	-0,42	0,21	0,66*	-1,54	0,30	0,22**	-1,31	0,69	0,27*	0,99	0,37	1,00**
Geslacht (Ref. meisje)	-0,44	0,15	0,65**	-0,60	0,16	0,55***	-0,49	0,19	0,60*	-0,09	0,36	0,91	0,82	0,22	2,28***
Geboortejaar kind	0,02	0,02	1,02	0,02	0,02	1,01	0,04	0,02	1,04*	-0,01	0,05	0,99	-0,06	0,03	0,95*
Echtscheiding (Ref. geen scheiding)															
- vóór 12 jaar	-0,35	0,32	0,71	0,14	0,27	1,15	0,18	0,39	1,20	-0,68	0,90	0,50	-1,06	0,44	0,35*
- tussen 12 en 18 jaar	0,01	0,34	1,01	0,09	0,30	1,10	-0,03	0,46	0,97	-1,32	1,23	0,27	-0,84	0,47	0,43
- na 18 jaar	-1,21	0,76	0,30	-0,11	0,43	0,89	-0,55	0,80	0,58	0,08	1,30	0,92	0,29	0,64	1,33
Opleidingsniveau ouders (Ref. Hoog)															
Laag	1,26	0,47	3,51**	1,46	0,52	4,31**	1,70	0,67	5,47***	0,20	0,94	1,22	-1,86	0,59	0,16***
Middelhoog	1,32	0,30	3,74***	1,03	0,31	2,80**	1,69	0,39	5,44***	-0,34	0,82	0,72	-1,64	0,44	0,19***

	Studiekeuze eerste jaar secundair (Ref. = ASO)			Studierichting zesde jaar secundair (Ref. = ASO)						Finaal behaald opleidingsniveau (Ref. = Middelhoog)						
	TSO/BSO			TSO/KSO			BSO			Laag			Hoog			
	B	S.E.	e ^B	B	S.E.	e ^B	B	S.E.	e ^B	B	S.E.	e ^B	B	S.E.	e ^B	
Interactie-effecten (leeftijd bij scheiding X opleidingsniveau ouders)																
- vóór 12 jaar X laag	1,06	0,60	2,89	0,81	0,77	2,25	1,99	0,89	7,34*	0,90	1,22	2,45	-0,21	0,86	0,81	
- vóór 12 jaar X middel- hoog	0,32	0,41	1,38	-0,17	0,41	0,84	0,26	0,51	1,30	1,28	1,09	3,60	0,87	0,59	2,39	
- tussen 12 en 18 jaar X laag	0,27	0,69	1,31	0,03	0,89	1,03	1,55	0,99	4,72	1,51	1,63	4,53	0,84	0,97	2,32	
- tussen 12 en 18 jaar X middelhoog	-0,06	0,46	0,90	0,21	0,07	1,08	0,23	0,61	1,26	1,37	1,46	3,93	0,34	0,68	1,41	
- na 18 jaar X laag	2,36	1,02	10,64*	0,99	0,92	2,50	1,78	1,30	5,90	0,06	1,61	1,06	-0,95	1,01	0,39	
- na 18 jaar X middelhoog	0,50	0,88	1,65	-0,54	-0,68	0,64	0,16	0,94	1,17	0,42	1,53	1,53	0,12	0,80	1,13	

* p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001.

APPENDIX 4. INTERACTIE-EFFECTEN TUSSEN ECHTSCHEIDING EN OPLEIDINGSNIVEAU OUDERS OP STUDIERICHTING ZESDE JAAR SECUNDAIR MET CONTROLE VOOR STUDIEKEUZE EERSTE JAAR SECUNDAIR

Studierichting zesde jaar secundair (Ref. = ASO)						
	TSO/KSO			BSO		
	B	S.E.	e ^B	B	S.E.	e ^B
Intercept	-0,91	-0,23	0,40***	-2,93	0,30	0,05
Geslacht (Ref. meisje)	-0,50	0,18	0,60**	-0,27	0,24	0,77
Geboortejaar kind	0,01	0,02	1,01	0,04	0,03	1,05
Echtscheiding (Ref. Geen echtscheiding)						
- vóór 12 jaar	0,34	0,29	1,40	0,63	0,47	1,88
- tussen 12 en 18 jaar	0,11	0,34	1,11	0,02	0,56	1,02
- na 18 jaar	0,25	0,45	1,29	0,30	0,88	1,35
Opleidingsniveau (Ref. Hoog)						
Laag	1,26	0,57	3,52*	1,32	0,81	3,73
Middelhoog	0,79	0,35	2,21*	1,26	0,49	3,52**
Studiekeuze eerste jaar secundair						
TSO/BSO	4,63	0,72	102,24***	6,17	0,73	475,88***
Interactie-effecten (leeftijd bij scheiding X opleidingsniveau ouders)						
- vóór 12 jaar X laag	0,63	0,83	1,88	1,58	1,04	4,86
- vóór 12 jaar X middelhoog	-0,27	0,46	0,76	-0,06	0,63	0,94
- tussen 12 en 18 jaar X laag	0,23	0,95	1,26	1,92	1,18	6,88
- tussen 12 en 18 jaar X middelhoog	0,14	0,53	1,15	0,33	0,75	1,38
- na 18 jaar X laag	0,10	1,15	1,11	0,26	1,53	1,29
- na 18 jaar X middelhoog	-0,84	0,70	0,43	-0,23	1,10	0,80

* p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001.

ENGLISH ABSTRACT

The influence of divorce on three key moments in children's educational careers is investigated in this article. Data of the research project Divorce in Flanders are used to investigate this relationship. The results demonstrate that children of divorced parents have a lower probability of following a general track in secondary school and attaining a degree of higher education. Further, the results show that the effects of divorce on the educational outcomes of children differ according to parents' educational level. Children of lower educated parents are more negatively affected by a parental divorce than children of high educated parents. So, to put it differently, children who already struggle more in school on average, risk even more difficulties when parents divorce. The results stress the need for more policy attention for children's family life.

Keywords: Education, divorce, social inequality